

Elements per a una història de les antologies de poesia a Catalunya

MARÍA DO CEBREIRO RÁBADE VILLAR

Introducció

L'objectiu d'aquest article és presentar un panorama històric de les antologies de poesia en llengua catalana, des de la Renaixença fins a l'actualitat, partint de quatre períodes, les dates d'inici i final dels quals serien les següents: a) 1858-1913, b) 1914-1936, c) 1951-1976, d) 1979-2001. El *corpus* que he pres com a punt de partida i suport de les meves hipòtesis, i que adjunto com a apèndix al final de l'article, pretén representar cada una de les fases identificables en el desenvolupament de la història de les antologies a Catalunya.¹

Fa relativament poc anys, les antologies literàries quasi no havien estat objecte d'estudi per part de la bibliografia especialitzada.² Encara ara és habitual l'ús instru-

NOTA. Aquesta investigació desenvolupa una de las dimensions de la meva tesi doctoral *Aproximación al fenómeno antológico desde la perspectiva del espacio: las antologías de poesía en Galicia y en Cataluña*, que originà una monografia sobre les antologies de poesia (Rábadé, 2004). El treball s'integra en el projecte «Bases metodològiques para una Historia Comparada de las Literaturas: aplicaciones al dominio ibérico», dirigit per Fernando Cabo Aseguinolaza (Ministerio de Ciencia y Tecnología de España: HUM 2004-00314), amb finançament parcial dels fons Feder de la Unió Europea; Secretaría Xeral de Investigación e Desenvolvemento de la Xunta de Galicia: PGIDIT05PXIC20405PN).

1. Agraïxo als professors Enric Sullà, Antoni Martí i Josep Murgades l'assessorament prestat en el procés d'elaboració del *corpus* d'antologies catalanes i les dades que m'han facilitat, summament útils a l'hora de reflexionar sobre la interacció entre les antologies de poesia i el camp cultural a Catalunya.

2. Un important precedent dels estudis antològics en el camp literari català és l'article de Marina Gustà (1984) sobre la imatge de Josep Carner a les antologies poètiques. A més d'analitzar els criteris de representació de l'autor en diferents mostres, s'avancen consideracions tipològiques tan pertinents com aquesta (Gustà, 1984: 103): «si, en general, la intenció divulgadora és comuna a totes [les antologies], les propostes de lectura depenen, en graus diversos, d'una actitud que pot anar de la militància d'escola més ostensible a la pretesa neutralitat historicista. A aquesta primera restricció n'hi podem afegir encara una altra: la diferència entre aquelles antologies que són una aposta sobre els valors que el futur sancionará i

mental d'aquesta modalitat per donar suport a determinades hipòtesis sobre el funcionament del cànnon literari. Però, tret de comptades excepcions, l'interès per les antologies sol recaure en la nòmina d'autors inclosos per tal de qüestionar polèmicament l'exclusió d'altres autors per part de l'antòleg.

Una orientació menys explotada, però molt productiva, és la que parteix de les antologies com a símptomes del grau d'autonomia de les cultures literàries nacionals. En aquest context, la definició que Claudio Guillén (1998: 331-32) ofereix de les antologies, enteses com a «signes de sistemes en vies de formació», adquireix plena significança. Segons Guillén, les antologies haurien de ser, juntament amb les traduccions, objecte d'atenció privilegiada perquè aborden el desenvolupament històric de literatures emergents com la catalana. És per això que serà necessari prestar una atenció especial a les antologies interliteràries, denominació amb la qual faig referència a aquells exemplars que funcionen com a pont entre dues literatures mitjançant el mecanisme de la traducció.³

Abans de començar la caracterització sumària dels quatre períodes que pretenen fer intel·ligible el procés antològic des del segle XIX fins als nostres dies, m'aturo en dos criteris d'acotació del *corpus* utilitzat. La primera proposta es basa en el gènere literari objecte d'antologació. Respecte a aquest punt, he prescindit de les antologies d'assaig, narrativa o teatre per tal de cenyir la investigació a les antologies de poesia, tot i reconèixer que el discurs antològic no se circumscriu ni a l'àmbit poètic ni tan sols a l'àmbit literari.

El segon límit establert és de caràcter històric i parteix de la hipòtesi que les antologies són formes literàries característicament modernes. És a dir, en el context occidental, el seu màxim punt d'irradiació es produiria a partir del segle XIX i es prolongaria, sense gaires canvis, fins a l'actualitat. Fins i tot reconeixent l'existència de formes de compilació anteriors al segle XVIII (florilegis, poliantees, tresors, polimaties, teatres, miscel·lànies), sembla indubtable que la modernitat estableix criteris específics de representació dels poemes i dels poetes, deutors dels nous paradigmes d'interpretació de la literatura instaurats a partir del Romanticisme.

Els dos criteris d'acotació estan relacionats entre si. En efecte, la consideració que les antologies accedeixen a un major grau de consolidació i influència durant el segle XIX i que esdevenen una peça decisiva de la institucionalització de les literatures nacionals al llarg del segle XX constitueix ja un argument clàssic a la bibliografia especialitzada. D'altra banda, la segona meitat del segle XIX és una època decisiva en la constitució de la literatura catalana, en la qual la poesia s'anà perfilant com el gènere dipositari dels valors simbòlics de la comunitat.

aquelles altres que seleccionen un material que ja és històric, amb propòsits didàctics i amb criteris, segons els casos, més aviat estètics o més aviat patriòtics.»

3. Entre altres autors, Itamar Even-Zohar (1990) ha assenyalat la importància de les dinàmiques d'importació i exportació en l'evolució dels sistemes literaris contemporanis.

De *Los trovadors nous* (1858) a l'*Antologia de poetes catalans d'avui* (1913)

La primera antologia de la poesia catalana moderna és *Los trovadors nous. Col·lecció de poesías catalanas, escullidas de autòrs contemporáneos* (1858), d'Antoni de Bofarull, editada un any abans que els cèlebres Jocs Florals restaurats, als quals la historiografia sol considerar com el punt de partida de la Renaixença. El títol de l'antologia de Bofarull ja informa d'una de les tendències més destacables de les lletres catalanes a la segona meitat del segle XIX. Em refereixo a la idealització de l'edat mitjana, comuna a tot el romanticisme europeu, però que en aquest cas adquirirà ressonàncies específiques, associades a un programa de restauració i actualització del passat literari que troba en la figura dels trovadors el principal àmbit simbòlic.⁴

Un projecte antològic força diferenciat del de Bofarull és el que, només un any després, portarà a terme Víctor Balaguer a *Los trovadors moderns: col·lecció de poesías catalanes; compostes por ingenis contemporáneos* (1859). La concepció de Balaguer, d'orientació liberal i compromès activament amb el projecte polític de Prim, distava del culturalisme conservador propi del moviment dels Jocs Florals, al qual no dubtà a criticar obertament. La distància de la posició de Balaguer (1859: 5) respecte de la de Bofarull es fa palesa a l'«Advertencia del editor» que encapçala *Los trovadors moderns*:

La brillant acullida que los més distinguits poetas catalans han dispensat a la col·lecció que ab lo títol de *Los trovadors nous* acabam de publicar, junt ab las poesías que no poguerem insertarse per la distribució de seccions, tant dels mateixos escriptors que contribuiren á formarla com de altres que no hi escrigueren; y finalment, las instancias de móltras personas amants de la llengua del país nos han mogut á publicar lo volumen que anam a dar á llum baix lo títol de *Los trovadors moderns* [...] *Los trovadors nous* se publicaren baix la direcció de D. Antoni de Bofarull: en *Los trovadors moderns* no hi pren part baix ningun concepte lo referit senyor. Fem aqueste aclaració per que cada hu ocupe lo puesto á que se haja fet acreedor.

No obstant això, les dues publicacions tenen molts punts de contacte que no afecten només la idèntica estructura editorial de les mostres. Com s'afirma en el paràgraf citat, l'origen del projecte de Balaguer radica en l'èxit del de Bofarull i, de

4. Per al període corresponent als Jocs Florals, he tingut en compte l'epígraf que els dedica Manuel Jorba i Jorba en el setè volum corresponent a la Part Moderna de la *Història de la literatura catalana* (Martí de Riquer, Antoni Comas i Joaquim Molas eds., 1964-1988). L'autor comença aquest capítol al·ludint, precisament, l'origen medieval de les justes poètiques: «el projecte de tenir la festa medieval per model en un certamen poètic modern s'havia anat obrint camí en els decennis anteriors gràcies a la mitificació romàntica del trobador i del seu món» (Jorba, 1987: 123).

fet, l'obra de Balaguer es pot concebre com una continuació de la tria feta a *Los trovadors nous*. D'altra banda, cap de les dues publicacions pot ser entesa al marge del context del catalanisme propiciat pels Jocs Florals i, més concretament, al marge de la voluntat de recuperació de la llengua literària.

Fins i tot després de l'extinció del període jocfloralista, l'impuls del catalanisme cultural es traduirà en la fundació de col·leccions de textos de vida efímera però de projecció social important, com la Biblioteca Catalana (1872), la Biblioteca Recreativa (1974), la segona Biblioteca Catalana (1885) o la Biblioteca Popular Catalana (1893). El 1873 apareix l'antologia *Poetes balears, setgle XIX: poesies d'autors vivents escrites en català*, publicada a l'Estampa de Josep Gelabert de Palma, l'autor de la qual és, probablement, Jeroni Rosselló. Aquell mateix any, Rosselló havia defensat, en els Jocs Florals de Barcelona, la unitat de la llengua des de l'edat mitjana, tesi que queda reflectida en el títol de l'antologia que se li atribueix.

Entre 1878 i 1888, *La Renaixensa* editarà una sèrie de llibres encapçalats pel lema "Fides, Patria, Amor", divisa que havia abanderat el moviment dels Jocs Florals. Títols com *Llibre d'or de la moderna poesia catalana* (1878), *Llibre de la patria: colecció de poesies del modern Renaixement* (1882), *Llibre de la fe: colecció de poesies del modern Renaixement* (1883) o *Llibre de la Renaixença* (1888) testimonien tant l'interès per promoure les antologies poètiques per part dels agents culturals com el grau d'institucionalització de la poesia vinculada a la Renaixença.

D'ençà del 1892, els canvis introduïts pel nou context cultural del Modernisme afectaren la concepció mateixa de les antologies. La creació de les col·leccions de textos esmentades ja dona mesura de la voluntat de selecció, catalogació i divulgació de les lletres autòctones, voluntat que trobarà una projecció molt nítida al primer quart del segle XX. Al mateix temps, els agents culturals comencen a dissenyar les primeres estratègies sistemàtiques d'antologació moderna de la poesia de dominis culturals propers o distants. Dues d'aquestes antologies interliteràries sorgeixen en el si del grup "L'Avenç", iniciativa que havia patrocinat la influent revista literària homònima *L'Avens* (1881-1884), i que, a partir de 1891, esdevindrà un dels fronts més actius del Modernisme cultural. Publicada dins la col·lecció Biblioteca Popular, una d'aquestes mostres pren com a matèria els poetes francesos vinculats al parnassianisme (E. Guanyabéns i J. Pérez-Jorba, *Transplantades: poesies franceses contemporànies*, 1910) i una altra, els poetes portuguesos del saudosisme (Ignasi de L. Ribera i Rovira, *Atlàntiques. Antologia de poetes portuguesos*, 1913). L'elecció d'aquests referents literaris no és en absolut aliena al procés de renovació que, ja des del final del segle XIX, estava experimentant la poesia catalana. El paradigma de traducció antològica vigent és el de l'edició monolingüe en català dels textos escollits, en una concepció més literària que literal de la pràctica d'adaptar poemes a una altra llengua. Sens dubte, l'edició monolingüe de la poesia francesa i portuguesa contribueix a accentuar la dimensió d'apropiació inherent a qualsevol exercici d'importació literària.

L'última antologia que esmentaré en aquest apartat és del 1913. Porta per títol *Antologia de poetes catalans d'avui* i fou publicada per la Biblioteca Popular de L'Avenç, al número 135. Malgrat l'adscripció d'aquesta mostra al grup editorial *L'Avenç*, el 1913 ha decaïgut el caràcter combatiu del primer Modernisme i la present antologia no assumeix tant la funció d'impulsar el canvi poètic com la de contribuir a la difusió d'una sensibilitat literària que, per dir-ho a la manera dels formalistes russos, es podria considerar ja com "automatitzada".

El criteri d'ordenació de l'*Antologia de poetes catalans d'avui* és alfabètic i cada autor apareix representat amb un poema. Una breu introducció (5-7), firmada per "Els editors" reconeix la importància de les antologies en la constitució de la identitat literària i justifica l'aparició d'aquest volum emparant-se en l'absència d'obres de característiques similars en el context de la literatura coetània (1913: 5):

El compliment d'un deure ens ha dut a emprendre la tasca present. Entre les moltes coses que s'han deixat de fer al bastir el palau del renaixement català, les antologies figuren en lloc preferent. Les repetides demandes d'un llibre on poguéssim trobar-se comprès el major nombre de poetes vivents possible, on se poguessin estudiar els diversos corrents que han guiat per un espai de quaranta anys la poesia catalana, on cada un d'aquells del més vell al més jove, dugués l'ofrena de la seva inspiració, alta o humil, però sempre amb el mateix bon cor oferta; ens han dictat l'idea d'aquest llibre, de molts anys promès i començat, però fins avui no dut a terme.

D'altra banda, una dada summament reveladora del grau de consciència dels promotors com a agents de selecció, així com del fet de pertànyer a una tradició de planificació cultural, és el reconeixement de la tradició antològica que s'havia engegat, a la Renaixença, amb els treballs fundacionals d'Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer (1913: 7)

Abans de començar el llibre que mancava, venerem el nom dels primers compiladors d'antologies, en Bofarull i en Víctor Balaguer, qui amb els *Trobadors nous* i els *Trobadors moderns* dugueren a cap, molts anys endarrera, la tasca que nosaltres hem fet avui.

De l'*Antologia de poetes catalans moderns* (1914) d'Alexandre Plana a l'*Antologia general de la poesia catalana* de Martí de Riquer, Joan Teixidor i Josep M. Miquel i Vergés (1936)

Si en l'esmentada antologia de *L'Avenç* (1913) el continuisme poètic es plasmava en una *laudatio temporis actii* que prenia com a subjecte la tradició cultural iniciada

pels agents de la Renaixença,⁵ la polèmica antologia d'Alexandre Plana, publicada només un any després amb el títol *Antologia de poetes catalans moderns* (1914), es presenta com una aposta per la ruptura literària i suposa una novetat en la concepció dels projectes antològics. Per això l'hem escollida com a punt de partida d'aquest segon període.⁶

Ni tan sols l'habitual recurs del tòpic de modèstia, el procediment de *captatio benevolentiae* tan present als pròlegs antològics, és capaç de minimitzar la consciència d'un canvi i la voluntat d'intervenció de l'antòleg en els moviments poètics del seu temps. Així, a l'«Advertiment al llegidor», trobem (1914: V):

Al deixar de banda la producció anterior, no ha estat per creure-la ja caducada, sinó per creure que entre ella i l'aparició d'En Maragall hi ha un espai visible, nèt i remarcable com un límit.

Els procediments de *captatio benevolentiae* deixen entreveure una reveladora ambigüitat quan, en explicitar els criteris d'ordenació de l'antologia –que obeeix a la seqüència d'aparició dels poetes en el món de les lletres catalanes– Plana (1914: VI), al mateix temps que reconeix la seva manca d'experiència i de perícia en el camp antològic, afirma implícitament el valor de joventut/novetat:

Aquest ordre no té l'absurditat de l'enumeració alfabètica, ni el massa subjectiu del qui es fonamenta en l'apreciació dels valors, treball de ponderació estètica que sols un gran home en la maduresa d'edat pot fer conèixer, com una donada més del seu sistema d'idees.

No és difícil de percebre el caràcter convencional d'aquesta refutació del gènere de l'antologia crítica o comentada, sobretot si parem atenció a l'estructura de la mostra de Plana, curosament planificada. Està dotada d'apèndixs de caràcter historioliterari (“Les tendències actuals de la poesia catalana”), de fitxes biobibliogràfiques dels trenta-set poetes escollits i de l'esforç per oferir material poètic, prèviament editat o inèdit (en aquest darrer cas, tipogràficament ressaltat amb asteriscos). En realitat, l'antologia de Plana suposa un intent d'articular críticament la proposta del Noucentisme, moviment en què destacaren figures com la de Josep Carner o Eugeni d'Ors, per citar només dos dels autors antologats en aquest llibre.

5. Una dada que evidencia l'orientació continuista de l'antologia de *L'Avenç* és el fet que fins i tot l'afany d'antologar les veus poètiques més joves s'associa amb la voluntat de reforçar els vincles intergeneracionals (1913: 6): «Hem volgut que l'element jove hi estigués fortament representat. Una futura plenitud, un apogeu brillant, s'endevina a través del barboteig juvenívols dels versos. La nova generació no desdium de les anteriors; i, si entre'ls grans homes que'ns han deixat plorem les dues figures úniques d'en Verdaguer i en Maragall, dignes hereus de la llur força s'endevinen avui entre'l jovent català».

6. Sobre la recepció de l'antologia de Plana, vegeu Jaume Medina (1987: 192-194).

Durant la segona dècada del segle XX, l'antologació interliterària experimenta un salt qualitatiu, tant a nivell d'exportació com d'importació. Pensem en casos com la *Poesia xinesa*, d'Apel·les Mestres, editada el 1925, que mostra en quina mesura el tractament argumental d'un referent aparentment "exòtic" pot encobrir un posicionament explícit sobre l'estat actual de la cultura *pròpia*.⁷ Per exemple, quan, en el pròleg, Mestres (1925: 13) es refereix als metres que feien servir els poetes de la dinastia Tang, estableix una comparació poc favorable amb els versificadors contemporanis catalans: «Aquexos poetes, rompent els antics motllos –no, per xò, ab la poca-solta dels nostres moderníssims decadentistes– començaren a usar la combinació de metres». La particular posició d'Apel·les Mestres (1925: 13) dins la cultura del seu temps també es fa palesa quan, en una defensa de l'art popular, i exaltant la senzillesa dels poetes xinesos, dirigeix una sèrie de preguntes retòriques als lectors:

¿Qui's recorda dels gongoristas a Espanya, ni dels parnasians a França? Ni ¿qui's recordarà, demà, dels actuals neo-parnasians francesos ni dels incauts, buyts de cor y pobres d'esperit, que fora de França seguexen automàticament els seus passos?

Una novetat en l'antologació interliterària d'aquest període és l'exportació de la poesia catalana a l'àmbit francès, italià o alemany. A la col·lecció "Les Grandes Anthologies" de l'editora francesa Povolozky, Schneeberger (192-) publica l'*Anthologie des poètes catalans contemporains depuis 1854*, monolingüe en francès, amb un pròleg en què es remunta als orígens de la llengua i la literatura catalanes per acabar oferint una semblança de la poesia postmaragalliana en termes retòricament i conceptual afins als del Noucentisme (Schneeberger, 192-: 24-25):

La poésie catalane sut atteindre, comme l'a écrit le regretté critique et délicat poète Joaquim Folguera, sa plénitude dorée. Cette plénitude actuelle où tous ces poètes ont porté leur langue et leur art ne ressemble ni à un horizon majestueux mais fermé; sa base solide tient au coeur profond de cette terre magnifique qui connaît la grâce des vagues latines et le charme d'un ciel enchanteur, elle s'élance vers les belles aurores qui luisent au seuil de ses soeurs occidentales, elle proclame la solidarité vis-à-vis d'elles, elle cherche la fusion spirituelle des esprits européens, elle sait que l'histoire n'appartient pas aux histrions mais aux découvreurs, aux animateurs qui chantent leur foi en l'avenir meilleur, en l'humanité plus vraie et plus belle [...] Les maîtres Verdaguer et Maragall peuvent reposer en paix. Leur exemple a donné ses promesses; une gerbe de fleurs vives et rayonnantes, que berce, sur le sol catalan, la brise méditerranéenne sous l'azur d'un ciel helleno-chrétien.

7. El 1967, Marià Manent donarà a conèixer a Proa algunes versions catalanes de poesia xinesa, inaugurant d'aquesta manera, a la postguerra, una veta antològica de recepció de la poesia oriental que, com veurem, serà més explotada a partir dels anys vuitanta i noranta.

És evident, per una banda, l'afany d'inscriure la poesia catalana en horitzons culturals que transcendeixin el marc peninsular. Així, el postulat d'una identitat europea, mediterrània o helenocristiana per a la poesia de Catalunya, tan característic de l'*ethos* d'aquesta època, es podria ben considerar alternatiu al d'una adscripció ibèrica implícitament denegat. Per altra banda, aquesta participació universalista de la literatura catalana aniria de bracet d'allò que, seguint l'assagista del Noucentisme Joaquim Folguera,⁸ Schneeberger denomina "plénitude dorée". També Cesare Giardini (1926: 52), a la seva *Antologia di poeti catalani contemporanei (1845-1925)*, monolingüe en italià, fa referència a una futura «età d'oro della nuova letteratura catalana» que, segons ell, està destinada a destacar com a fruit de la plena assimilació del llegat dels clàssics.

[L]a linfa greco-latina ritroverà le vecchie radici della razza che fu civilizzata dai greci sin dal VI secolo a. C., che fù dominata dai romani, e salirà con tutta la sua potenza, che i secoli non hanno diminuita pel tronco e per li rami e contribuirà certamente a preparare l'età d'oro della nuova letteratura catalana.

En aquest context, és significatiu que Giardini (1926: 54) declari que l'*Antologia de poetes catalans moderns* (1914) d'Alexandre Plana ha exercit una gran influència sobre la seva, no sols perquè posa en relleu una de les constants de l'antologació interliterària —és a dir, el procés de mediació que les antologies "interiors" exerceixen sobre les antologies "exterior" de la literatura antologada—, sinó també perquè en subratlla la dependència respecte dels paràmetres de l'axiologia noucentista.

És important destacar que l'antologació interliterària no es redueix a l'exportació i importació d'autors i obres, sinó que també, i sobretot, aspira a la projecció de models d'interpretació periodològica i de caracterització estètica. Ni l'antologia de Giardini (1926) ni la de Schneeberger (192-)⁹ han de ser llegides com a simples receptacles textuais de poemes catalans traduïts, perquè, més enllà d'aquesta operació d'intercanvi poètic, posen de manifest una sèrie de vincles simbòlics

8. A l'assai *Les noves valors de la poesia catalana* (1919), clarament programàtic, Folguera havia seleccionat les figures de Jacint Verdaguer, Joan Maragall, Eugeni d'Ors (a qui li és atribuïda la condició de poeta, fet significatiu si es té en compte que la poesia, en sentit ampli, es considerava la màxima expressió de l'art en l'ideari noucentista), Clementina Arderiu, Carles Riba, Josep Carner, Josep M. López-Picó i Josep Maria de Sagarra. És important remarcar la proximitat entre el model de l'antologia i el model del llibre de semblances críticliteràries. La prematura mort de Folguera li impedí publicar una antologia interliterària que deixà inacabada. El títol previst era *Antologia de la poesia d'avantguarda*, en la qual l'autor hagués presentat traduccions al català d'Apollinaire, Tzara, Folgore...

9. A l'edició, no hi consta la data, però el decenni d'elaboració és fàcilment deduïble tant per la informació que proporciona el pròleg com per la selecció poètica efectuada. Malgrat que al cercador digital de la Biblioteca de Catalunya la mostra està datada els anys quaranta, Schneeberger hagué de redactar la introducció molt abans perquè, en el paràgraf que conclou la introducció a la poesia catalana es refereix a la producció poètica del present immediat i informa d'iniciatives «de ces dernières années» com l'*Almanach de la Poesia* (1921). Amb tot, l'autor ja antologa les *Estances* de Riba, fet que ens serveix de *terminus ante quem* per a la datació.

d'identitat transnacional entre Catalunya, Itàlia i França, basats en el postulat d'una pertinença històrica a un horitzó mediterrani i en l'exercici literari del neoclassicisme. Un neoclassicisme que havia estat aliè, per cert, al fonament electiu de la proposta antològica de Rudolf Grossman (1923), *Katalanische Lyrik der Gegenwart*.

També l'antologació de la literatura catalana a Catalunya coneixerà noves orientacions al llarg dels anys vint. Si fins aleshores predominaven les mostres interessades a seleccionar i catalogar el present literari dels antòlegs, a partir d'aquest decenni, el mercat editorial impulsarà títols d'abast retrospectiu, encaminats a oferir als lectors un panorama històric i divulgador de la poesia en llengua catalana des dels seus orígens medievals. En aquest sentit, la Impremta Ràfols, amb pròleg de Tomàs Garcés, traurà al mercat quatre volums titulats *Les cent millors poesies antigues i modernes de la llengua catalana*. El primer exemplar comprenia els segles XIV, XV, XVI i XVII; el segon, el període previ a la Renaixença; el tercer, la segona meitat del segle XIX i el quart, els inicis del segle XX.

Cal posar l'accent en el doble caràcter axiològic i historiogràfic d'aquest projecte. Per una banda, els promotors aposten pel tipus d'antologia "els millors poemes", orientació selectiva que guiarà mostres dels anys vint i dels anys trenta, com ara *Antologia. Les millors poesies dels poetes pots-maragallians sobre l'Amor* (1924) de Joan Merli, *Les cent millors poesies humorístiques de la llengua catalana* (1925), de Tomàs Garcés i Marçal Olivari, reeditada el 1954; *Les cent millors poesies líriques de la llengua catalana* (1925), de Josep M. Capdevila, reeditada el 1931 i el 1936; *Les cent millors poesies de la llengua catalana*, d'Ernest Moliné i Brasés (193-) o l'anònima *Antologia catalana. Les vint millors poesies dels vint poetes més grans (edició destinada a les escoles i al públic en general)* (1932).

Una altra direcció editorial d'aquest període és la que s'encarna en mostres com la d'Antoni Ollé Bertrán (192-), a *Antologia d'autors catalans*. En casos com aquest, la voluntat historiogràfica que havíem vist a *Les cent millors poesies antigues i modernes de la llengua catalana* és substituïda per un afany d'actualització del passat literari, potenciat pel criteri d'ordenació alfabètica dels autors. En el prefaci titulat «Dues paraules», l'editor deixa constància d'un afany d'exhaustivitat en la selecció (5), a través del qual pretén enaltir la pàtria catalana, metaforitzada com a mare (7), i la seva llengua literària, notablement idealitzada. El projecte s'insereix en la secció literària de l'Associació catalana d'artistes, dirigida per Josep M. Curet, que el 1924 havia editat uns quaderns antològics amb el títol de "Poetes i prosistes", en oberta oposició als criteris selectius de Tomàs Garcés. Joaquim Molas (1988: 306 n. 3) assenyala fins a quin punt l'ideari de la mostra d'Ollé dóna l'esquena als moviments de renovació poètica dels anys vint:

I, per a l'antologia, realitzà una molt determinada selecció que, almeys en el primer, i únic, volum, només tingué en compte les deixalles vives del vuitcentisme (Guimerà, Mestres, Matéu) i aquell tipus de poeta jove que no encaixava en la quadrícula postnoucentista (Gassol, Bertran i Pijoan, Poal-Aregall).

Tornem a algunes de les mostres mencionades per tal de descobrir certs aspectes comuns de les antologies catalanes dels anys vint i trenta del segle passat. L'*Antologia. Les millors poesies dels poetes post-maragallians sobre l'Amor* (1924), de Joan Merli, testimonia, des de la mateixa concepció temàtica i restricció autorial (només hi ha set poetes antologats), una relativa especialització del camp antològic. Semblaria que, en aquest moment, el grau d'institucionalització del repertori poètic –que adopta com a emblema la figura de Joan Maragall, l'estètica modernista i la tria d'un determinat patró de llengua literària– possibilita que els agents editorials dissenyin mostres d'abast tan específic com aquesta.

En aquest context, també és destacable el paper de l'editorial Barcino, responsable de la col·lecció “Antologia. Col·lecció d'escriptors catalans moderns”, que publicà *Els iniciadors de la Renaixença* (1928), de Nicolau d'Olwer i Just Cabot. La introducció de Nicolau d'Olwer proporciona una informació molt valuosa a l'hora de reconstruir l'horitzó estètic del moment, més aviat refractari als valors literaris jocsfloralescos. El fet que calgui presentar la matèria d'antologació en termes apologètics ja parla amb eloqüència –quasi més eloqüentment que quan se silencia, com en la majoria de projectes antològics– de la devaluació de la poesia de la Renaixença per part de certs sectors. En base a la percepció social d'una esplendor de les lletres catalanes al final dels anys vint i a la normalització del seu mercat literari, Nicolau d'Olwer (1928: 3) estableix una analogia programàtica entre la “renaixença” decimonònica i la “renaixença” contemporània. Dóna fe de la distància temporal amb la qual es jutja el passat literari, però també de la possibilitat de salvar aquesta distància gràcies a l'empresa antològica, que pretén ser, en aquest cas, una labor de revalorització:

Avesats a parlar de la renaixença contemporània de la nostra literatura, massa sovint oblidem que aquesta renaixença és vella de cent anys. El procés tan ràpid del seu desplegament, sobretot de la fi de segle ençà, ha fet oblidar gairebé tots els autors del segle XIXè: només alguns en tenim a la memòria, i encara més, cal dir-ho, per llur renom que per llurs obres. Aquest oblit és injust. Qualsevulla que siguin les preferències del nostre públic literari –i no ens esveren pas, signe de vitalitat que són, les inquietuds avantguardistes–, cal que ell prengui un contacte directe amb els escriptors que van tenir l'heroisme –altre paraula no escauria– de fer renéixer una llengua literàriament caiguda. Avui que les lletres catalanes han envaït ja tots els camps i que un públic de milers de lectors esgota ràpidament els tiratges, és l'hora, més que mai, d'interessar-nos pels ardits *pioneers* que fressaren el camí.

Una altra col·lecció destacable per la seva dedicació a la producció antològica, en el fons editorial de Barcino, és la “Col·lecció Popular Barcino”. S'hi publicaren *Les cent millors poesies humorístiques de la llengua catalana* (1925), de Tomàs Garcés i Marçal Olivari, i *Les cent millors poesies líriques de la llengua catalana* (1925), de

Josep M. Capdevila. És altament significatiu que totes dues mostres hagin estat objecte de reedicions: una, en el primer cas (1954), i dues, en el segon (1931, 1936). De la mateixa manera que a *Les cent millors poesies de la llengua catalana*, d'Ernest Moliné i Brasés (193-), la disposició formal d'aquestes antologies evidencia la lògica que regeix el consum dels béns culturals. Davant de la concepció arxivística o testimonial de les primeres antologies de la Renaixença, el tipus d'antologia "els millors poemes" s'orienta cap a la constitució d'un públic que espera de les instàncies de producció una jerarquia axiològica, una taula de valors literaris o, si es vol, una guia del gust.

D'altra banda, l'*Antologia catalana. Les vint millors poesies dels vint poetes més grans (edició destinada a les escoles i al públic en general)*, editada a la col·lecció Els Clàssics Catalans de la Imprenta d'Antoni Ortega, també proporciona dades interessants sobre la recepció de la literatura catalana a inicis dels anys trenta. Així, a «Dues paraules de l'Editor» es diu que l'antologia pretén «ésser una font patriòtica pels nois de les escoles primàries i una guia pels futurs historiadors» (1932: VII). Aquí tenim, sintetitzades, dues direccions que, si més no en el pla intencional, permeten caracteritzar genèricament el funcionament de les antologies. D'una banda, hi ha una pretensió pedagògica relacionada amb la transmissió d'un ideari nacional-literari. D'altra banda, la constatació que, de vegades, les antologies semblen preparar el terreny als estudis historiogràfics. És clar que, per garantir-ne l'eficàcia com a instrument per als historiadors, els antòlegs han de provar, d'una manera o altra, la fiabilitat de la tria presentada. D'aquí que, establint un paral·lelisme implícit amb el model d'antologia consultada, l'editor anònim d'aquesta mostra afirmi que la selecció que s'ofereix és el resultat de «moltes consultes a diferents poetes i crítics assabentats» (1932: VII).

En la immediata postguerra, sobresurten dos grans projectes antològics. Un és l'*Antologia Patriòtica de la Poesia Catalana* (1936), amb pròleg d'Agustí Esclasons i epíleg de Josep Janés i Olivé, que suposa la primera temptativa d'articulació antològica de la poesia patriòtica catalana. Aquesta restricció temàtica es projectarà posteriorment, per bé que en circumstàncies molt diferents, en mostres com la d'Àngel Carmona (1970) o la d'Emili Segué (1976). L'altra, la mostra que Martí de Riquer, Joan Teixidor i Josep M. Miquel i Vergés (1936) prepararen pels números 100 i 101 dels *Quaderns Literaris*, titulada *Antologia general de la poesia catalana*, representa un dels primers i més fonamentats intents d'aplicar el mètode críticofilològic al *corpus* global de la literatura en llengua catalana.

De l'*Antologia de la poesia catalana. 1900-1950* (1951) de Joan Triadú a l'*Antologia de la Poesia patriòtica catalana* (1976) d'Emili Segué

Abans de referir-me als precedents de l'antologia de Joan Triadú (1951), la primera fita de la producció antològica de la postguerra a Catalunya, voldria ressenyar breument

una de les antologies interliteràries més significatives de l'exili català:¹⁰ l'*Antologia de la lírica nord-americana* d'Agustí Bartra, publicada a Mèxic el 1951. El poeta, exiliat a França, a la República Dominicana, a Mèxic i a Cuba, entronca, amb aquesta obra, amb una certa tradició catalana en la recepció de la poesia anglesa (Marià Manent, *Versions de l'anglès*, 1938) i, alhora, preludeja la gran influència que la tradició angloamericana exercirà sobre la poesia catalana dels anys seixanta, setanta i vuitanta. Elaborada gràcies a una beca de la Fundació Guggenheim, l'*Antologia de la lírica nord-americana* va circular profusament, en versió castellana, per l'Amèrica Llatina.¹¹

L'*Antologia general de la poesia catalana. Els contemporanis* (1947), de Fernando Gutiérrez (Josep Pedreira), constitueix un dels primers projectes antològics, després de la repressió cultural exercida pel règim franquista, que deixen constància de la voluntat de continuïtat cultural a Catalunya.¹² El treball de Pedreira és quasi notarial i, de fet, la seva antologia es limita a testimoniar els poetes catalans que escriuen en el moment de l'edició de la mostra. No serà fins l'any 1951, amb la publicació de la cèlebre *Antologia de la poesia catalana. 1900-1950*, de Joan Triadú, quan es consolidi una veritable transformació del discurs antològic.

La proposta de Joan Triadú es pot equiparar amb la ja esmentada *Antologia de poetes catalans moderns* (1914), d'Alexandre Plana, tant per l'àmplia difusió mediàtica com per les pretensions de ruptura i de provocació literària subjacents.¹³ En realitat, l'*Antologia de la poesia catalana. 1900-1950* fou el resultat d'un encàrrec de Josep Cruzet (Editorial Selecta). Ràpidament transcendí a causa de la seva vocació decididament polèmica, tal com posen de manifest els «Aclariments» inicials (1951: 13): «El triar i el destriar, l'escollir o el refusar, resulten així termes imperatius [...] L'única real equivocació serà sempre la insinceritat, i una de les formes de la insinceritat és la por».

Inicialment, l'antologia havia estat planejada com a continuació de l'*Antologia de la poesia catalana. De Ramon Llull a Jacint Verdaguer. Segles XIII a XIX*, preparada per Rafael Tasis el 1949, que tindria una segona edició el 1967. L'antologia de Tasis (1949) és un clar exemple de refundació del discurs literari després de l'im-

10. Albert Manent (1976) ofereix una visió panoràmica de la producció literària catalana a l'exili, amb una atenció especial a les publicacions periòdiques. Afegeix un apèndix bibliogràfic i fa menció dels diferents contextos geoculturals (sobretot França i Amèrica Llatina).

11. Significativament, l'antologia de Bartra fou reeditada a Vic, per Edipoies/Eumo, l'any 1983. L'antologació interliterària de la poesia anglesa i nord-americana conegué, a partir d'aleshores, nombroses aproximacions, com les de Marià Manent (1955, 1983), Marià Villangómez (1961, 1977), Francesc Parcerisas (1985) i, ja als anys noranta, Nona Arola, Magda Rovira i Pep Julià (1990), Montserrat Abelló (1993) i Sam Abrams (1994). Mentre que en les antologies de Manent, Villangómez i Parcerisas les versions catalanes són obra dels mateixos poetes, Sam Abrams (1994: 5), que dedica l'antologia a Agustí Bartra, «enyorat mestre i insigne predecessor en el difícil art de les antologies i la traducció de poesia», reuneix una sèrie de traduccions de Marià Manent, Agustí Bartra, Marià Villangómez, Narcís Comadira i Francesc Parcerisas per oferir «una mostra àmplia i sistemàtica de la poesia anglesa i nord-americana del segle XX» (Abrams, 1994: 6).

12. En aquest mateix sentit, desenvoluparen una important tasca les successives antologies poètiques universitàries editades per Altés (1940) i Els llibres de l'Òssa Menor (1950, 1951).

13. Jordi Malé (1999) dedicà un estudi historiogràfic a l'antologia de Joan Triadú, en el qual em baso a l'hora de ponderar la influència d'aquesta mostra.

pacte de la Guerra Civil i la posterior repressió franquista. És significativa, en aquest sentit, la tria de figures emblemàtiques com Llull i Verdaguier, que, per dir-ho amb les paraules de la contraportada de l'obra, encarnarien, respectivament, el "segle d'or" medieval i la Renaixença. L'ús periodològic dels autors és patent en l'ordenació cronoautorial de l'obra, que proporciona abundant informació crítica i bibliogràfica en cada un dels apartats que la conformen. La divisió de l'antologia en tres grans seccions historiogràfiques (*Època Clàssica, Decadència i poesia popular i Renaixença*) incideix, a més, en la concepció cíclica de la història literària.

Un detall revelador del grau de distanciament de Triadú respecte als pressupòsits literaris del seu predecessor és el fet que el mateix Tasis (1954) arribà a qualificar l'*Antologia de la poesia catalana. 1900-1950* d'«antologia de capelleta», per referir-se al seu suposat partidisme literari. En realitat, i deixant de banda altres condicionaments de caràcter puntual, és fàcil entendre les discrepàncies de Tasis respecte al model antològic proposat per Triadú. Mentre en l'*Antologia de la poesia catalana. De Ramon Llull a Jacint Verdaguier. Segles XIII a XIX* els pressupòsits que regien la mostra eren clarament historicistes, l'antologia de Triadú oposa, implícitament, el criteri històric al criteri crític, i considera que només aquest darrer és capaç de vertebrar un aposta poètica legítima:

El temps [...] no ha de donar raó d'aquestes coses. Tampoc no s'obliga a oferir una panoràmica superficial. D'altra banda, res no ha de tòrcer ni pot tòrcer el sentit del criteri d'estudi: poetes, gèneres, aspectes sencers de la poesia catalana han de restar exclosos d'aquesta obra. En primer lloc, perquè tota mena de consideracions fora de les estrictament poètiques esdevenen inutilitzables per respecte a la poesia. Però, encara més: la presència de la mediocritat més respectable, tal volta pedagògica, representativa de tot un estil honorable potser, o simplement d'una personalitat curiosa, no afavoriria ningú, i especialment perjudicaria el llibre en fer-lo esdevenir confús. Una antologia dels autors més destacats entre els exclosos d'aquesta Història antològica, fóra evidentment una obra molt agradable, una mena de *Llibre del vers català* dels darrers cinquanta anys.

Abans de la publicació, *El Correo Catalán* (31-XII-1950) s'havia fet ressò de la polèmica al voltant d'aquesta antologia, polèmica que continuaria més endavant a les revistes *Destino* (12-IV-1951) i *Ressò* (maig del 1951). El nucli de les discrepàncies és la centralitat que la mostra concedeix al simbolisme, i sobretot a la figura de Carles Riba, en detriment d'altres tendències i veus com la de Josep Carner. L'estreta vinculació de Triadú amb la revista *Ariel* converteix públicament l'antologia en un manifest de la nova poesia. El 1965, l'antòleg portarà a terme una actualització de la seva tasca crítica a la mostra *Nova antologia de la poesia catalana. 1900-1965. De Maragall als nostres dies*. Precedida d'un pròleg on suavitza el to bel·ligerant de la primera entrega, hi ratifica, en canvi, la seva posició respecte la majoria de les idees de fons.

La mostra de Triadú inaugura, per a la poesia catalana moderna, un model crític, i profundament personal, de presentació dels textos reunits. En funció d'aquest model, les antologies poden arribar a convergir amb els manuals d'història literària o amb les monografies de poesia, i els poemes escollits poden funcionar pràcticament com a exemples de les tesis que l'antòleg pretén demostrar. En graus diferents, tot i que amb preferència per la fórmula historiogràfica en detriment de l'axiològica, la incidència d'aquest model¹⁴ es fa evident en Josep M. Castellet i Joaquim Molas (1963, 1969, 1979), en Joaquim Molas (1968), en Josep M. Sala-Valladaura (1977) i en Jaume Bofill i Ferro i Antoni Comas (1968).

Des del final dels anys quaranta i al llarg dels anys cinquanta, el paper d'Editorial Selecta dins el camp literari fou fonamental. Mostres com les de Joan Amades (1948-1949, 1955), Josep Romeu Figueres (1952, 1959 2a ed.; 1953), Pere Ribot (1953), Rossend Llates (1953) o Miquel Dolç (1952) determinaren la continuïtat del discurs antològic i tendiren a potenciar una orientació popularitzant. Tant pel producte editorial com per la concepció antològica, aquesta sèrie de *Llibres* (de la fe, de la mar, de l'amor, de la muntanya...) fan pensar en la sèrie antològica que l'editorial La Renaixença havia publicat a la dècada dels vuitanta del segle XIX. La coincidència no és casual: la postguerra origina en els agents de la cultura catalana una voluntat de diàleg amb la Renaixença i propicia la restitució simbòlica d'un valor apreciatiu a la tradició jocsfloralesca, que havia estat parcialment devaluada o, en el millor dels casos, desatesa en els moviments de renovació poètica del final del segle XIX i primera meitat del segle XX. A la seva *Antologia dels Jocs Florals*, tria molt significativa en un context de recuperació de la memòria històrica catalanista, Octavi Saltor (1954: 21) ho expressa amb claredat:

Les activitats editorials recollides en les diferents sèries [...] de les edicions de l'Editorial Selecta en aquesta etapa literària i social posterior a 1939, han posat de manifest, o, millor encara, han recordat i restablert la continuïtat i la importància, quantitativa i qualitativa, de les valors de la Renaixença.

Per altra banda, la preferència dels agents editorials per l'antologació de peces de la denominada "literatura popular" (romanços, càntics muntanyencs, acudits, anècdotes...) il·lustra la dualitat de dos valors associats al fet popular en determinats contextos culturals. Per una banda, l'assimilació del fet popular amb el folklòric sembla neutralitzar el potencial de força subversiva que, en el context del franquisme,

14. Cal prestar atenció, per exemple, a aquestes paraules de Josep M. Castellet i Joaquim Molas (1963: 7) a la «Justificació» que precedeix l'antologia de què parlarem més endavant: «*Poesia catalana del segle XX* no és una antologia feta segons les acreditades fórmules vigents, sinó un intent d'interpretació històrica. Entenguem-nos, però: no es tracta d'una història en el sentit d'acumulació exhaustiva de noms i dades, influències, i, diguem-ho, ni que sigui amb totes les reticències del cas, escoles. Els autors han intentat explicar històricament els grans processos de la poesia catalana del nostre temps i, per això, només han escollit els poetes i els poemes que han cregut estrictament necessaris.»

podrien adquirir els textos vehiculats en català. En un altre sentit, els agents culturals assignen al fet popular la capacitat de sustentar la memòria cultural de Catalunya en un moment en què és obstaculitzat qualsevol altre tipus de manifestació i de registre.

Però com demostra l'esmentada antologia de Triadú (1951), o la de Saltor (1954), l'Editorial Selecta no es limità a impulsar compendis de lírica popular. El 1956, per exemple, el poeta i estudiós de la literatura Joan Fuster publica la seva *Antologia de la poesia valenciana* on, d'acord amb el criteri lingüístic de definició nacionalliterària, conclou que «poesia valenciana no significa ni pot significar altra cosa que *poesia catalana del País Valencià*» (1956: 14). També a la Selecta, Marià Manent (1955) havia coordinat l'*Antologia Amorosa*, que suposarà el precedent d'algunes antologies temàtiques de la postguerra.

En aquest tercer interval temporal, es produirà un increment progressiu de l'antologació interliterària, en projectes de traducció al portuguès (João Cabral de Melo Neto 1949, Stella de Leonardos i Domingo Carvalho da Silva 1969), a l'anglès (Joan Triadú, 1953; Pearse Hutchinson, 1956-1962), al francès (Josep Palau, 1956; *Journal des Poètes*; 1955; Bernard Lesfargues, 1960), a l'italià (Livio B. Wilcock, 1962), a l'holandès (Bob de Nijs, 1968) i a l'alemany (Johannes Hösle i Antoni Pous, 1970). Al contrari del que s'havia fet en èpoques anteriors en el camp de l'exportació antològica, aquestes antologies, sovint hereves de les tasques de difusió portades a terme pels exiliats, testimonien un procés d'obertura a l'antologació bilingüe, amb representació editorial per la llengua catalana i no només per la llengua d'arribada. En canvi, fins i tot *Ocho siglos de poesía catalana* (1969), de Josep M. Castellet i Joaquim Molas, amb traduccions de José Batlló i José Corredor Mateos (*vid. infra*), les antologies de poesia catalana preparades per circular pel mercat espanyol (Paulina Crusat, 1952; Félix Ros, 1965) opten per una representació monolingüe en castellà dels textos antologats, fet que, al marge d'altres condicionaments, pot ser llegit com una reticència de la cultura espanyola hegemònica davant les manifestacions lingüístiques perifèriques.¹⁵ En el pla de la importació, a més de les ja esmentades antologies de poesia anglesa i nord-americana, cal assenyalar l'inici d'un tímid diàleg amb la tradició poètica gallega (Tomàs Garcés, 1954; Josep M. Llopart, 1976) i la continuïtat d'un interès per l'evolució de la lírica italiana (Tomàs Garcés, 1961) i francesa (Marià Villangómez, 1960).

A la dècada dels seixanta, Joaquim Molas es farà càrrec d'una ambiciosa col·lecció de textos, editada per Edicions 62 i significativament titulada "Antologia

15. En el pròleg d'una antologia de poesia catalana recent, en edició bilingüe, referint-se a la publicació de poesia durant el franquisme, Jordi Villaronga (2001: 9) comentava: «La dictadura censuraba los libros dependiendo de su temática [...] pero si pasaban el largo y tortuoso camino de la censura podían editarse, eso sí, en tiradas mínimas. A lo que aquel gobierno puso siempre impedimentos hasta el muy tardofranquismo es a que se utilizara el castellano como vehículo de conocimiento de la lengua y de la literatura catalanas, especialísimamente en ediciones bilingües. Es decir, que un libro como el que el lector tiene ahora en sus manos hubiera sido entonces prohibido».

catalana”, títol que, al redós d’un ús extensiu del terme *antologia*, reforçava la concepció enciclopèdica de l’empresa. Al començament de tots els exemplars de la sèrie, l’abast de la col·lecció era definit amb els termes següents:

Antologia de la cultura catalana de tots els temps, que, dirigida al lector no especialitzat, ofereix alhora als estudiosos, textos rigorosos i manejables. Hi són inclosos, a més dels textos literaris importants, textos dels historiadors i economistes, dels polítics i pensadors més significatius dels Països Catalans. El conjunt dels volums d’aquesta antologia ha de constituir una vasta síntesi textual i crítica de la cultura catalana.

Força números inclosos a la col·lecció “Antologia” foren, de fet, antologies. La característica més destacable d’aquestes mostres era el caràcter d’època i la presència de pròlegs històrics, notes bibliogràfiques i taules cronològiques que volien servir de context i complement dels textos escollits. Pertanyen a aquesta sèrie mostres com *Poesia catalana medieval* (1966) i *Poesia catalana del segle XV* (1967), de Joan-Lluís Marfany, i tres antologies de Joaquim Molas: *Poesia catalana romàntica* (1965), *Poesia catalana de la Restauració* (1966) i *Poesia neoclàssica i preromàntica* (1968).

En aquest període apareix també *Poesia catalana del segle XX*, de Josep M. Castellet i Joaquim Molas (1963), una de les antologies clàssiques de la història de la literatura catalana. Aquesta mostra és un clar exponent de la importància dels paràmetres temporals en la representació dels poemes, fins al punt que pot ser llegida com una història de la poesia del segle XX. Els textos dels poetes representats van apareixent a l’antologia en funció de la data de publicació dels llibres escollits. La precisió arriba fins a tal punt que els antòlegs afegeixen que «si han sabut la data concreta d’escriptura dels poemes, s’han decantat a prendre-la com a base» (1963: 8). Aquest afany de precisió cronològica es pot relacionar amb la recomanació d’una lectura progressiva per part dels editors, que continuen la seva «Justificació» amb les següents paraules:

Un darrer aclariment: l’assaig preliminar, més llarg que el que els autors, en un principi, havien imaginat, però més sumari, és cert, que el que haurien pogut fer, no té sentit en ell mateix com, de fet, no en té la part antològica. Ambdós es complementen estretament i, només llegint-los l’un en funció de l’altra, podran ésser compresos. Els autors, potser abusivament, demanen al lector el petit esforç de llegir-los conjuntament i, sobretot, progressivament: aquest llibre, com una història detectivesca, no pot entendre’s fullejant-lo distretament o descobrint-ne d’entrada la *happy end*.

En el context d’una literatura sense Estat, aquestes recomanacions de lectura de la història de la poesia catalana, acompanyades per l’«assaig preliminar, més llarg que el que els autors, en un principi, havien imaginat» (Josep M. Castellet i Joaquim

Molas, 1963: 8), cal relacionar-les amb un projecte de reescriptura històrica, amb un metarelat de la identitat catalana oposat al metarelat imposat pel franquisme.¹⁶

Cap a mitjan anys setanta, el procés de relativa debilitació del règim brindà la possibilitat de construir (i de reconstruir) les identitats perifèriques en un context diferent, que no contemplava només l'articulació identitària dins de les pròpies fronteres, sinó més enllà. A *Ocho siglos de poesía catalana. Antología bilingüe* (1969), Josep M. Castellet i Joaquim Molas emprenen un projecte antològic amb la voluntat de difondre la poesia catalana en l'àmbit peninsular, en un moment de relativa "obertura" del règim. La mostra, editada per Alianza a la col·lecció "Libros de Bolsillo", arribà a publicar una segona edició el 1976.

Aquest mateix any, Eduard Feliu i Marbres i Jaume Riera i Salas (1976) presenten un panorama de la poesia hebrea dels jueus catalans del segle XI al XV. És una iniciativa d'antologació que palesa una concepció no estrictament monolingüe de la comunitat literària catalana medieval i postula, implícitament, una revisió de la identitat cultural construïda i divulgada majoritàriament pels projectes historiogràfics i antològics.

Durant la dècada dels setanta, l'impacte dels moviments d'àmplia difusió social, com la *Nova cançó*, es concretà en iniciatives antològiques com la de Celdoni Fonoll (1977), editada pel Col·lectiu de Cultura Popular. Per altra banda, el festival de poesia universitària Gespa-Price (1975) impulsava la selecció i la catalogació d'una poesia de denúncia, molt cultivada des dels anys seixanta. L'antologació interliterària no fou en absolut aliena a aquest procés, com ho demostra l'antologia de Feliu Formosa i Artur Quintana (1976) *A la paret, escrit amb guix. Poesia alemanya de combat*. Tot i que en certs exemplars hi convergeixen els dos vectors, cal distingir entre les mostres que compendien poesia d'intenció o de contingut social i aquelles que, per la mateixa concepció editorial, es projecten a si mateixes com obres de denúncia i fan un ús deliberat de poemes que, en un altre context, no serien interpretables com a poesia social. En aquest sentit, llibres com l'*Antologia de la poesia social catalana*, d'Àngel Carmona (1970), o *Poble, treball i poesia* (1974), de Josep M. Canals i Lamiel, divergeixen de projectes com l'*Antologia de la poesia patriòtica catalana* d'Emili Segué (1976), pseudònim de Joaquim Molas, o el volum *Poesies patriòtiques catalanes. Antologia* editat per la "Biblioteca Popular Catalana Vell i Nou", de l'editorial barcelonesa Millà (1977).

En edició clandestina, i des de 1967, havia circulat pels Països Catalans un *Cançoner Català de la Resistència*.¹⁷ També a la col·lecció "Frontera Oberta" de les Edicions Catalanes de París s'havia publicat, l'any 1969, el volum *Poesia catalana de la guerra d'Espanya (1936-1939) i de la resistència*. També l'edità Joaquim Molas, aquesta vegada amb el pseudònim de Stephen Cartwright, i constituïa un

16. Vegeu, en aquest sentit, Sullà (2001).

17. Els *Himnes patriòtics*, publicats a Barcelona en edició clandestina el 1946, representen un important precedent d'aquesta orientació antològica.

esforç actiu en la recuperació de la consciència social antifranquista. En aquest mateix context editorial, però en un moment de creixent consciència política, Molas, amb el pseudònim d'Emili Segués (1976), prepara a l'exili l'*Antologia de la poesia patriòtica catalana*, en dos volums. L'estructura de la mostra presenta interessants reptes per a una reflexió sobre la forma de les antologies. L'ordenació dels textos, per exemple, no segueix ni criteris autorials ni cronològics, sinó temàtics. Però, a diferència del que passava a l'antologia de Joan Triadú, la travada connexió textual d'aquesta *Antologia de la poesia patriòtica catalana* no obeeix el propòsit simbolista d'afirmar un ordre poètic "ideal" al marge dels condicionaments socioliteraris. En canvi, en relegar els criteris històrics i d'autoria, la mostra sembla emfatitzar la intenció reivindicativa, recolzada en la tria d'una sèrie de temes enunciats amb títols com «Cara i creu de la pàtria» (que consta dels apartats «La pàtria», «Una terra captiva», «L'altra pàtria») o «Els símbols» («La llengua», «La bandera», «Els himnes», «Sant Jordi, la sardana i altres símbols»). Així, el nom dels autors apareix després dels poemes escollits, i el títol dels poemes, després dels temes. És una mostra efectiva de la subordinació de la poesia catalana a un projecte d'afirmació identitària i de denúncia social.

De l'*Antologia general de la poesia catalana* de Josep M. Castellet i Joaquim Molas (1979) a *Sense Contemplacions. Nou poetes per al nou segle* (2001) de Manuel Guerrero

L'*Antologia general de la poesia catalana* de Josep M. Castellet i Joaquim Molas, publicada el 1979 per Edicions 62, que podria qualificar-se de *best-seller*, és una de les mostres més representatives del model d'"antologia general". L'afany totalitzador i la preferència d'una ordenació historiogràfica *ab origine* fan que aquest tipus d'antologia esdevingui especialment adequada a les pretensions de projecció socioliterària de la identitat nacional.

Aquell mateix any, en una nova afirmació del procés de restabliment d'una continuïtat cultural, Lluís Gassó i Carbonell publica, a l'editorial Glosa, el volum *Les mil millors poesies de la llengua catalana*. El 1986, en aquesta mateixa orientació però partint d'un criteri més històric que qualitatiu, Celdoni Fonoll i Josep Palau i Fabre prepararan *Nou segles de poesia als Països Catalans*. El 1988, Joaquim Molas publica *Viatge poètic per Catalunya*, un clar intent de fer balanç de la tradició literària mitjançant l'afirmació dels valors de prestigi i d'antiguitat. La monumental i curosament elaborada *Antologia de poetes catalans. Un mil·lenni de literatura* (1997), en quatre volums, encarregada pel Cercle de Lectors a Martí de Riquer, Giuseppe Grilli i Giuseppe E. Sansone, reprèn l'esperit de l'*Antologia general de la poesia catalana* (1936) de Martí de Riquer, Joan Teixidor i Josep M. Miquel i Vergés.

Amb la consolidació del marc autonòmic, que des dels anys vuitanta garanteix la presència del català a l'ensenyament i incentiva la progressiva institucionalització

acadèmica de la literatura catalana, les antologies experimenten algunes transformacions, en les quals val la pena aturar-se. L'*Antologia escolar de la literatura catalana* (1981), d'Antoni Comas, inaugura en aquesta dècada una fructífera veta antològica que, especialment a partir dels anys noranta, preveu un públic lector cada vegada més jove. La progressiva obertura de les antologies al mercat de la literatura infantil evidencia aquest fenomen.

Dues antologies, *Poetria. Antologia de la poesia catalana* (1989) i *Antologia general de la poesia catalana* (1991), il·lustren la nova direcció pedagògica d'algunes antologies catalanes dels anys vuitanta i noranta.¹⁸ De la primera, preparada per Albert Planelles i Francesc Vernet, se n'edità una quarta edició el 1993 i ha estat reeditada l'any 2002. A la part dels «Objectius i ús de l'antologia», els autors puntualitzen que «la selecció s'ha fet pensant en un públic jove, alumnes de batxillerat i formació professional, i també en el públic poc avesat a la lectura de poesia» (1989: 5). Pel que fa a l'organització, l'antologia dóna preferència als poemes per sobre dels poetes i a l'enfocament estilístic per sobre de l'historiogràfic. Significativament, els noms dels autors i les dates d'escriptura, amb lletra més petita, se situen sempre al final dels poemes. Els textos escollits funcionen com a exemples als conceptes literaris que s'introdueixen (“Formes poètiques”, “tècniques”, “punts de vista”, “to”, “temes”).

La segona antologia, coordinada per Josep Borrell i Figuera (1991), fou editada per Barcanova a la “Biblioteca Didàctica de Literatura Catalana”. Acompanyada d'una llarga introducció i notes per a la interpretació lèxica i literària, l'obra es divideix en seccions històriques («Lírica medieval», «Del Renaixement a la Renaixença», «Del Modernisme a la dècada de 1950», «Realisme històric i Generació dels setanta») que presenten textos poètics i comentaris específics. Com ja he avançat, aquest tipus d'exemplars evidencien la proximitat entre l'antologia i el manual d'història literària.¹⁹

En un altre sentit, al llarg dels anys vuitanta i noranta s'esdevé un procés de relativa descentralització del discurs antològic als Països Catalans. Cases editorials valencianes i, en menor grau, mallorquines assumeixen tasques de selecció i compendi que, anys abans, impulsaven quasi exclusivament grups catalans i, especialment, barcelonesos. Aquest procés de descentralització és palès tant en mostres de caràcter monumental i històric, com l'*Antologia dels poetes valencians*²⁰ d'Eduard

18. Des de la segona meitat dels anys setanta es podien trobar antologies representatives d'aquesta orientació. La sèrie de volums de Tomàs Tebé, preparada per l'editorial Aedos, n'és un exemple. Amb el títol genèric d'*Antologia de la literatura catalana* (1976), publicà sis volums de caràcter pedagògic, amb il·lustracions, dedicats als «Medievals», a la «Renaixença», al «Modernisme», al «Noucentisme», als «Anys 20 i 30» i als «Contemporanis».

19. Segells editorials com La Magrana, responsable de l'esmentat volum de Planelles i Vernet (1990), inclogueren en el seu catàleg mostres il·lustrades com *Els Ocells* (1996) o *Mites i somnis* (1996). Es tracta de dues obres preparades per Eulàlia Valeri que, basant-se en criteris temàtics, volen familiaritzar els nens amb la literatura catalana.

20. Amb aquest mateix títol, la *Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura* (1990-1991) inclogué, com a separata, una antologia de literatura valenciana preparada per Rafael Alemany.

J. Verger (1983), en tres volums, o l'*Antologia de poetes balears*²¹ de Guillem Soler (1985-1987), en dos volums, com també en antologies de caràcter temàtic (*Poesia patriòtica valenciana: antologia 1808-1996*, d'Artur Ahuir i Voro López, 1996) o epocal (*Dinou poetes dels seixanta*, d'Enric Balaguer, 1987, i *Dotze poetes joves valencians*, de Francesc Calafat i Marc Granell, 2000).

Un dels processos més notoris en el desenvolupament de les antologies a Catalunya en els últims trenta anys és l'eclosió de col·leccions poètiques. Cal destacar "Les Millors obres de la literatura universal" d'Edicions 62 i "Els Llibres de l'Óssa Menor", col·leccions orientades específicament a la traducció i divulgació de la literatura no catalana. Bona part del gruix d'aquestes col·leccions està format per antologies. Si abans parlàvem d'antologació interliterària, en aquest moment es pot parlar d'una creació programàtica, sistemàtica i continuada d'àmbits de diàleg intercultural amb les "grans literatures". La sèrie "Les Millors obres de la literatura universal", títol clarament antològic, afavoreix, per una banda, la consolidació de la recepció de la poesia francesa (Alain Verjat, 1985, 1987), italiana (Narcís Comadira, 1985; Narcís Comadira, Xavier Riu i Joan Tarrida, 1990), gallegoportuguesa (Josep M. Llompart, 1984, 1988), angloamericana (Francesc Parcerisas, 1985; Sam Abrams, 1994) o alemanya (Feliu Formosa, 1984, 1990) a Catalunya. Aquest procés, com hem vist, ja s'havia originat en fases anteriors. Però a més, també obre nous àmbits d'importació antològica, com el de la poesia russa (Ricard San Vicente i Jacint Boboas, 1991).

Una altra novetat en el terreny de la importació literària dels últims anys, adoptada per la majoria de les antologies d'aquesta col·lecció, és el fet de seguir paràmetres històrics en el consum de poesia estrangera. Les antologies esmentades de poesia italiana, gallegoportuguesa, francesa i alemanya, consten, per exemple, de dos volums successius: un ve dedicat a la poesia des de l'edat mitjana fins al segle XIX; i l'altre, a la producció poètica contemporània. Davant d'aquesta concepció "canònica" de la sèrie antològica d'Edicions 62, que sembla identificar el concepte de "literatura universal" amb les tradicions *centrals* de la literatura europea, "Els Llibres de l'Óssa Menor", d'Edicions Proa, aposta pel diàleg amb tradicions *exòtiques* com la japonesa (Fèlia Fuster i Naoyuki Sawada, 1988) o minoritzades, com la quebequesa (Anna Montero, Louise Blouin i Bernard Pozier, 2001).

En termes generals, podem dir que la importació antològica s'estén a àmbits geopoètics, històrics o contemporanis poc explorats per mostres anteriors, com el de la poesia àrab d'Al-Andalus (Josep Piera, 1983), la poesia neogrega (Carles Miralles, 1988), grega antiga (Maria Rosa Llabrés, 1999) i moderna (Eusebi Ayensa, 2003), la poesia neollatina (Joan Petit i Antoni Comas, 1989), la poesia indígena americana (Francesc Ligorred, Ramon Torrents i Ramón Arzápalo Marín, 1992), la

21. El 1963, Josep M. Llompart havia emprès una articulació antològica de la poesia mallorquina titulada *La història de Mallorca cantada pels poetes*.

poesia gal·la (Geralt Jones, Sian Ithel, Carme Manuel i Josep V. Garcia, 1992) o la poesia sueca (Lluís Solanes, 1995).

Algunes antologies interliteràries (Sam Abrams, 1994; Gabriella Gavagnin, 2001) reuneixen el conjunt de versions poètiques al català d'una determinada tradició lingüísticoliterària, de manera que el referent de les antologies no és tant l'àmbit geopoètic antologat (l'angloamericà en el cas d'Abrams o l'italià en el cas de Gavagnin) com el camp català de la traducció poètica a cada una d'aquestes llengües. Quant al procés d'exportació literària, cal remarcar, d'una banda, una certa obertura del mercat espanyol a la poesia en llengua catalana (José Corredor Matheos, 1983, 2000; Joaquín Marco i Jaume Pont, 1984; José Agustín Goytisolo, 1996; Jordi Villaronga, 2001) i, de l'altra, l'inici d'un diàleg amb sistemes literaris minoritzats, com és el cas del croat (Tonko Maroevic, 1987).

Sembla que els dos últims decennis del segle XX es caracteritzen per un increment de la dinàmica intergeneracional, a causa d'un procés d'"acceleració" històrica estimulat pel mercat editorial i pels *mass media*. Al costat de les revisions historiogràficoliteràries de la totalitat del segle XX (*L'escriptor de poesia. Poètica i antologia del vint*, de Jordi Balcells i Albert Roig, 1991) o d'algun dels seus períodes més rellevants (Castellanos, 1990), apareixen diverses iniciatives per donar a conèixer, mitjançant el dispositiu antològic, els "nous valors" de la poesia a Catalunya. Uns "nous valors" que, fins a la segona meitat dels anys noranta, s'identifiquen, amb algunes excepcions, amb els escriptors que començaren a publicar a partir de 1968. Aquest any serveix de llindar cronològic a les antologies de Vicenç Altaïó i Josep M. Sala-Valldaura (1980), Joaquim Marco i Jaume Pont (1980, 1984), Dolors Oller (1996) o Xavier Berenguer i Jaume Subirana (1996).

En canvi, a *Ser del segle* (1989), de David Castillo, l'objecte d'interès ja no és la denominada "generació dels setanta", sinó els autors dels anys vuitanta, a qui l'antòleg considera "els poetes del canvi de segle". El to mil·lenarista d'aquesta afirmació ressona, per bé que amb més fonament cronològic però amb no menys oportunisme editorial, a les antologies *Sense contemplacions*, de Manuel Guerrero (2001), *21 poetes del segle XXI. Una antologia dels joves poetes catalans* (2001), d'Ernest Farrés, o a la mallorquina *Segle 21. Vint-i-una poetes per al segle vint-i-un* (2001), coordinada per Alicia Beltrán i Pere Perelló.

Aquesta última mostra il·lustra l'aparició d'un nou objecte antològic que es relaciona amb la implantació social de les polítiques de gènere. Em refereixo a les antologies de poesia de dones, com *Paisatge emergent. Trenta poetes catalanes del segle XX* (1999), coordinada per Montserrat Abelló, Neus Aguado i Lluïsa Julià, o *Contemporànies. Antologia de poetes dels Països Catalans* (1999), de Vinyet Panyella. L'antologia de Panyella acull, amb força paritat, les poetes valencianes i les mallorquines, representació geopoètica igualitària en consonància amb una planificació cultural sensible a les minories i a les diferències. D'altra banda, la introducció del gènere com a criteri vertebrador dels projectes antològics tingué repercussions a l'antologia-

ció interliterària. Aquest fet es posa de manifest en llibres com *Les germanes de Safo: antologia de poetes hel·lenístiques* (Maria Àngels Anglada, 1983) o *Cares a la finestra: 20 dones poetes de parla anglesa del segle XX* (Montserrat Abelló, 1993).

Davant d'aquest tipus de posicions “descentralitzadores”, l'aposta pretesament combativa de Manuel Guerrero, a *Sense contemplacions* (2001), passa per reivindicar valors poètics políticament incorrectes, identificats amb la desatenció d'aquesta política de representació de les minories (en aquest cas, dones poetes i escriptors d'origen valencià o mallorquí). Si Eduard Farrés (2001) opta per un sistema panoràmic d'antologació, Guerrero acota la selecció als “poetes dels noranta”, que queda reduïda a nou. El caràcter provocador del títol i del pròleg de l'obra –provocació potencialment rendible a efectes mediàtics i fins i tot comercials– contrasta amb els propòsits declarats per l'antòleg, que justifica la necessitat de *Sense contemplacions* pel seu caràcter alternatiu al fenomen de la poesia de l'experiència «que respondia más a intereses editoriales o personales que estéticos».²²

Conclusions

En aquest article he intentat posar de manifest de quina manera les antologies de poesia han participat en el procés de construcció de la identitat cultural catalana. A més de desenvolupar un paper molt actiu en el procés de canonització de determinats autors, períodes i orientacions estètiques, les antologies poden ser enteses com a indicis de l'estat d'una cultura al llarg de la seva història. D'altra banda, la manera com les antologies interliteràries intervenen en la importació i l'exportació de referents poètics demostra que els processos d'intercanvi literari no són un aspecte circumstancial en l'evolució d'una determinada tradició poètica, sinó una de les seves dimensions inherents. Aquestes reflexions pretenien aclarir, en resum, certes dimensions del funcionament de les antologies de poesia a Catalunya i fer visible l'existència d'una tradició antològica moderna susceptible de ser historiada.

(traducció de Marc Comadran)

Bibliografia

- E. BAYO, *La Poesía española en sus antologías (1939-1980)*, Lleida: Universitat, 1994.
- P. BOURDIEU, *Les Règles de l'art*, París: Seuil, 1992.
- G. CHAMPEAU, i N. Ly, *Le phénomène anthologique dans le monde ibérique contemporain*, Burdeus: Presses Universitaires de Bordeaux-Université Michel de Montaigne, 2000.
- T.S. ELIOT, (1992), "¿Qué es la poesía menor?", en *Sobre poesía y poetas*, Barcelona: Icaria, 1992 (1929), p. 39-54
- I. EVEN-ZOHAR, *Polysystem Studies*, número monogràfic de *Poetics Today* 11/1, 1990.
- C. GUILLÉN, *Entre lo uno y lo diverso. Introducción a la literatura comparada*, Barcelona: Crítica, 1985.
- C. GUILLÉN, *Múltiples Moradas. Ensayo de Literatura Comparada*, Barcelona: Tusquets, 1998.
- M. GUSTÀ, «Imatge de Josep Carner a través de les antologies poètiques», *Els Marges*, núm. 32, Barcelona: L'Avenç, 1984, p. 102-117.
- M. JORBA, «Els Jocs Florals», en M. de Riquer, A. Comas i J. Molas (eds.), *Història de la literatura catalana. Parte Moderna*, 1986, vol. VII, p. 123-149.
- J. MALÉ, «L'antologia de Joan Triadú (1951) i el mestratge Carles Riba», en G. Bordons i J. Subirana (eds.), *Literatura catalana contemporània*, Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya, 1999, p. 239-244.
- A. MANENT, *La literatura catalana a l'exili*, Barcelona: Curial, 1976.
- J. MEDINA, «La crítica literària i la història de la literatura», en A. Comas, J. Molas i M. de Riquer (eds.), *Història de la literatura catalana*, Barcelona: Ariel, 1987. vol. X, 191-211.
- M. RÁBADE, *Las antologías de poesía en Galicia y Cataluña. Representación poética y ficción lógica*, Santiago de Compostela: Universitat, 2004.
- A. REYES, «Teoría de la antología», en *Obras Completas*, Mèxic, 1963. vol. XIV, p. 137-141.
- E. SULLÀ, «Josep M. Castellet y el canon de la poesía catalana», en E. A. Salas (ed.), *De sombras y de sueños. Homenaje a J. M. Castellet*, Barcelona: Península, 2001, p. 340-352.
- R. WILLIAMS, *Marxism and Literature*, Oxford: University Press, 1977.

Corpus d'antologies catalanes

- M. ABELLÓ, *Cares a la finestra: 20 dones poetes de parla anglesa del segle XX: antologia en versió bilingüe*, Sabadell: AUSA, 1993.
- M. ABELLÓ, N. AGUADO, L. JULIÀ [et al.], *Paisatge emergent. Trenta poetes catalanes del segle XX*, Barcelona: La Magrana, 1999.
- J. AMADES, *Els cent millors romanços catalans*, Barcelona: Selecta, 1955.
- M. A. ANGLADA, *Les Germanes de Safo: antologia de poetes hel·lenístiques*, Barcelona: Edhasa, 1983.
- ANÓNIMO (1932), *Antologia catalana. Les vint millors poesies dels vint poetes més grans (edició destinada a les escoles i al públic en general)*, Barcelona [s. n.]: 1932.
- ANÓNIMO, *Antologia de poetes catalans contemporanis*.
- ANÓNIMO, *Antologia de poetes catalans d'avui*, Barcelona: Llibreria L'Avenç/Biblioteca Popular de L'Avenç.

ANÓNIMO [192-], *Les cent millors poesies antigues i modernes de la llengua catalana. I. Segles XIV-XV-XVI-XVII*, Barcelona: Impremta Ràfols.

ANÓNIMO [192-], *Les cent millors poesies antigues i modernes de la llengua catalana. IV. Començos del segle XX*, Barcelona: Impremta Ràfols.

ANÓNIMO [Jeroni Rosselló], *Poetes balears. Segle XIX. Poesies d'autors vivents escrites en català*, Palma: Estampa de Josep Gelabert, 1873.

A. AHUIR i V. LÓPEZ, *Poesia patriòtica valenciana: antologia 1808-1996*, València: L'Oro-nella, 1996.

V. ALTAIÓ i J. M. SALA-VALLDAURA, *Les darreres tendències de la poesia catalana: estudi i mostra*, Barcelona: Laia, 1980.

N. AROLA, M. ROVIRA i P. JULIÀ, *Carpe Diem: antologia del Club dels poetes morts*, Barcelona: Ixía, 1990.

J. AULET AMELA, *Antologia de la poesia noucentista*, Barcelona: Edicions 62, 1997.

E. AYENSA, *Planys grecs per la caiguda de la ciutat: commemoració del 550 aniversari de la caiguda de Constantinoble*, Girona [s.n]: 2003.

E. BALAGUER, *Dinou poetes dels seixanta*, València: Eliseu Climent, 1987.

V. BALAGUER, *Los trovadors moderns: col·lecció de poesias catalanas; compostas por ingenis contemporáneos*, Barcelona: Llibreria Nacional i Estrangera de Salvador Manero, 1859.

J. BALCELLS, i A. ROIG, *L'Escriptor de poesia. Poètica i antologia del vint*, Barcelona: Teide, 1991.

A. BARTRA, *Una Antologia de la lírica nord-americana*, Mèxic D. F.: Edicions Lletres, 1951. Mèxic D.F. [2a ed. *Antologia de la lírica nord-americana*, Vic, Edipoies/Eumo, 1983].

A. BELTRAN i P. PERELLÓ, *Segle 21. Vint-i-una poetes per al segle vint-i-u*. Pròleg de Montserrat Abelló. Mallorca: Centre Cultural Capaltard, 2001.

X. BERENGUER i J. SUBIRANA, *Dotze sentits. Poesia catalana d'avui*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra/Edicions Proa/Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, 1996.

L. BLOUIN i B. POZIER, *Poetes quebequesos*, Anna Montero trad., Barcelona: Proa, 2001.

A. BOFARULL, *Los trovadors nous. Col·lecció de poesias catalanas, escullidas de autòrs contemporáneos*, Barcelona: Llibreria Nacional i Estrangera de Salvador Manero, 1858.

J. BOFILL I FERRO i A. COMAS, *Un segle de poesia catalana*, Barcelona: Destino, [1968] (1981), 3 vols.

G. BORDONS i A. DÍAZ-PLAJA, *Fantasiant, amor. L'amor en la literatura de tots els temps*, Barcelona: Edicions 62, 1997.

J. BORRELL, *Antologia general de la poesia catalana*, Barcelona: Barcanova, 1996.

A. CABANILLES, *La vella pell de l'alba*, València: 3 i 4, 1985.

J. CABOT i N. D'OLWER, *Els iniciadors de la Renaixença. Vol I. La poesia*, Barcelona: Bar-cino, 1928.

J. CABRAL DE MELO NETO, "Quinze poetes catalães", *Revista Brasileira de Poesia*, I, 29-42, 1949.

F. CALAFAT, *Camp de mines. Poesia catalana del País Valencià. 1980-1990*, València: Edicions de la Guerra, 1991.

- F. CALAFAT i M. GRANELL, *Dotze poetes joves valencians*, València: Tàndem, 2000.
- J.M. CANALS I LAMIEL, *Poble, treball i poesia*, Barcelona: Pòrtic, 1974.
- J.M. CAPDEVILA, *Les cent millors poesies líriques de la llengua catalana*, Barcelona: Barcino, (1925) [1936].
- A. CARMONA, *Antologia de la poesia social catalana*, Madrid/Barcelona: Alfaguara, 1970.
- S. CARTWRIGHT, [pseudònim de J. MOLAS, *Poesia Catalana de la Guerra d'Espanya (1936-1939) i de la Resistència*, París: Edicions Catalanes de París, 1969.
- J. CASTELLANOS, *Antologia de la poesia modernista*, Barcelona: Eds. 62, 1990.
- J.M. CASTELLET, *Fulls impermeables*, Barcelona: AJELC-Mall, 1983.
- J.M. CASTELLET i J. MOLAS, *Poesia catalana del segle XX*, Barcelona: Edicions 62, 1963.
- J.M. CASTELLET i J. MOLAS, *Antologia general de la poesia catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1979.
- J.M. CASTELLET, i J. MOLAS, *Ocho siglos de poesía catalana. Antología bilingüe*, J. Batlló i J. Corredor Matheos trad., Madrid: Alianza editorial, 1969.
- D. CASTILLO, *Ser del segle. Antologia dels nous poetes catalans*, Barcelona: Editorial Empúries, 1989.
- J. COLOMÉ, A. SUBIRATS i Ch. PORRETS, *L'illa dels bous*, Tortosa: La Finestra, 1989.
- COMADIRA, N. (1985), *Poesia italiana. Antologia del segle XII al XIX*, Barcelona, Edicions 62.
- N. COMADIRA, X. RIU i J. TARRIDA, *Poesia italiana contemporànea*, Barcelona: Edicions 62, 1990.
- J. CABOT, "Essai d'une anthologie de la poésie catalane", en *Tradition vivante*, n. 5, París: R. Hellen, 1939, p. 39-53.
- A. COMAS, *Cançoners català: poesia popular i tradicional*, Barcelona: Destino, 1971.
- J. CORREDOR MATHEOS, *Poesia catalana contemporànea*, Madrid: Espasa-Calpe, 1983. [2a ed. corregida i augmentada: *Antologia esencial de la poesia catalana contemporànea*, Madrid, Espasa-Calpe, 2001].
- P. CRUSAT, *Antologia de poetes catalanes contemporàneos*, Madrid: Rialp, 1952.
- M. DESCLOT, *Dotze poetes catalans contemporanis*, Barcelona: Laia, 1979.
- DDAA, *Antologia de elogios poéticos a Barcelona*, Barcelona: Ajuntament, 1969.
- DDAA, *Antologia lírica de Barcelona*, Barcelona: Torrell de Reus, 1950.
- DDAA, *Envit. Antologia de nous escriptors valencians*, València: Universitat de València, 1991.
- DDAA, *Antologia poètica universitària 1949*, Barcelona: Altés, 1949.
- DDAA, *Antologia poètica universitària 1950*, Barcelona: Els llibres de l'Òssa Menor, 1950.
- DDAA, *Antologia poètica universitària 1951-1952*, Barcelona: Els llibres de l'Òssa Menor, 1951.
- DDAA, *Cançoners català de la Resistència* [edició clandestina], 1967.
- DDAA, *Gespa-Price: festival de poesia de primavera. Campus de Bellaterra, dijous 15 maig 1975*, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Hispànica, 1975.
- DDAA, *Homenatge als trobadors. 14 de març de 1989*, València: La Forest d'Arana, 1989.

- DDAA, *Poesies patriòtiques catalanes. Antologia*, Barcelona: Millà, 1979.
- M. DOLÇ, *Llibre de Sant Jordi*, Barcelona: Selecta, 1952.
- A. ESCLASANS i J. JANÉS i OLIVÉ, *Antologia Patriòtica de la Poesia Catalana*, Barcelona: Edicions de la Rosa dels Vents, 1936.
- A. FABREGAT, *Carn fresca. Poesia valenciana jove*, València: L'Estel, 1974.
- R. FABREGAT, *Deu poetes d'avui*, Lleida: Edicions Carpe Diem, Àgora Literària de Ponent, 1999.
- E. FARRÉS, *21 poetes del segle XXI*, Barcelona: Proa, 2001.
- E. FELIU I MARBRES i J. RIERA i SANS, *Poemes hebraics de jueus catalans: segles XI-XV*, Barcelona: Curial, 1976.
- J. FOLGUERA, *Les noves valors de la poesia catalana*, Barcelona: Publicacions "La Revista", 1919. [2a ed. E. Sullà pr., *Les noves valors de la poesia catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1976].
- C. FONOLL, M. Desclot pr., *La poesia al carrer*, Barcelona: Col·lectiu de Cultura Popular, 1977.
- C. FONOLL, *La poesia a l'escola*, Barcelona: Obra Social de la Caixa de Pensions, 1977-1984.
- C. FONOLL, J. Palau i Fabre pr., *Nou segles de poesia als Països Catalans*, Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall, 1986.
- F. FORMOSA i A. QUINTANA, *A la paret, escrit amb guix. Poesia alemanya de combat*, Barcelona: Edicions Proa, 1976.
- F. FORMOSA, *Poesia alemanya. Antologia del segle XV al XIX*, Barcelona: Edicions 62, 1990.
- F. FORMOSA, *Poesia alemanya contemporània. Antologia*, Barcelona: Edicions 62, 1990.
- J. FUSTER, *Antologia de la poesia valenciana*, Barcelona: Editorial Selecta, 1956. [Reeditada com *Antologia de la poesia valenciana 1900-1950*, València, Eliseu Climent, 1980].
- F. FUSTER. i N. SAWADA, *Poesia japonesa contemporània*, Barcelona: Proa, 1988.
- T. GARCÉS, *Deu poemes gallecs*, Santiago de Compostela, 1954 [edició do autor].
- T. GARCÉS, *Cinc poetes italians*, Barcelona: Quaderns Crema, 1961.
- T. GARCÉS i M. OLIVAR, *Les cent millors poesies humorístiques de la llengua catalana*, Barcelona: Barcino, 1925. [Reeditada en 1954].
- A. GARCÍA, et alii, *Adri: revista de lliteratura (número dedicáu íntegramente a la poesia catalana)*, n. 5-6, 1990.
- L. GASSÓ I CARBONELL, *Les mil millors poesies de la llengua catalana*, Barcelona: Glosa, 1979. [Reeditada en 1982].
- G. GAVAGNIN, *De Leopardi a Ungaretti: un segle de poesia italiana en versions catalanes de poetes-traductors*, Barcelona: Proa, 2001.
- R. GERALLT JONES, S. ITHÉL, C. MANUEL i J. V. GARCÍA, *Poesia gal·lesa actual*, València: Alfons el Magnànim, 1992.
- C. GIARDINI, *Antologia di poeti catalani contemporanei (1845-1925)*, Torino: Le Edizioni del Baretto, 1926. [2a ed: *Antologia della poesia catalana*, Milano, Aldo Garzanti, 1950].

- J. A. GOYTISOLO, *Poetas catalanes contemporáneos/Katalan Xiandai Shixuan*, traducció ó chinés de Wan Yang Le, Beijing, Renming Wen Xue Chuban, 1991.
- J. A. GOYTISOLO, *Veintiún poetas catalanes para el siglo XXI*, Barcelona: Lumen, 1996.
- M. GRANELL, J. PÉREZ MONTANER i A. VIANA, *Brossa Nova (Poetes valencians dels 80)*, València: Universitat de València, 1981.
- G. GRILLI, M. de RIQUER i G. SANSON, *Antologia de poetes catalans. Un mil·lenni de Literatura*, Barcelona: Galaxia Gutenberg-Cercle de Lectors, 1997. 4 vols.
- R. GROSSMAN, *Katalanische Lyrik der Gegenwart*, Hamburgo: Fausto/Verröffentlichungen des Ibero-Amerikanischen Institut, 1923.
- E. GUANYABÉNS, i J. PÉREZ-JORBA, *Transplantades: poesies franceses contemporànies*, Barcelona: Biblioteca Popular de L'Avenç, 1910.
- M. GUERRERO, *Sense contemplacions*, Barcelona: Empúries, 2001.
- N. GUILLEM, *Poetes russos: antologia*, Palma: Moll, 1981.
- F. GUTIÉRREZ, [J. PEDREIRA], *Antologia general de la poesia catalana. Els contemporanis*, Barcelona: Josep Janés Editor, 1947.
- J. HÖSLE i A. POUS, *Katalanische lyrik. Eine Anthologie*, Mainz, Hase&Koehler Verlag, 1970.
- P. HUTCHINSON, *Translations of Catalan Poets*, Barcelona: Institut Britànic de Barcelona, 1956-1962, 2 vols.
- G. JANER MANILA, *Arbre de flames: els poetes mallorquins de postguerra*, Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1991.
- L. JULIÀ, *Memòria de l'aigua. Onze escriptors i el seu món*, Barcelona: Proa, 1999.
- LE JOURNAL DES POÈTES, "Número spécial consacré à la Poésie Catalane", 25e année, n. 3, Bruxelles, 1953, 1-12.
- S. LEONARDOS, *Antologia da poesia catalã contemporânea*, introducció de Domingos Carvalho da Silva, São Paulo: Monfort Editor, 1969.
- B. LESFARGES, "Poésie catalane contemporaine", en *Le Pont de L'Épée*, Dijon, 1960, 4-48.
- F. LIGORRED, R. TORRENTS i R. ARZÁPALO MARÍN, *Abya-yala: antologia de literatures americanes*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Comissió Amèrica i Catalunya, 1992.
- M. R. LLABRÉS RIPOLL, *Poemes lírics de la Grècia antiga*, Barcelona: La Magrana, 1999.
- R. LLATES, *Llibre de l'humor català: antologia literària i anecdòtica*, Barcelona: Selecta, 1953.
- J. LLAVINA, *Les veus de l'experiència. Antologia de la poesia catalana*, Barcelona: Columna, 1992.
- J. M. LLOMPART, *La Història de Mallorca cantada pels poetes*, Palma: Moll, 1963.
- J. M. LLOMPART, B. Losada pr., *Quinze poetes gallecs*, Palma: Moll, 1976.
- J. M. LLOMPART, *Poesia galaico-portuguesa*, Barcelona: Edicions 62, 1984.
- J. M. LLOMPART, *Poesia gallega, portuguesa i brasilera moderna. Antologia*, Barcelona: Edicions 62, 1988.
- T. LLORENTE, *Poetes valencians contemporanis*, Barcelona: L'Avenç, 1908.
- X. LLOVERAS i A. ROIG, *L'artista de la paraula. Poesia catalana del segle XX. Antologia*, Barcelona: Proa, 1993.

- M. MANENT, *Antologia Amorosa*, Barcelona: Selecta, 1955a.
- M. MANENT, *Poesia anglesa i nord-americana*, Barcelona: Alfa, 1955b.
- M. MANENT, *Com un núvol lleuger. Més interpretacions de poesia xinesa per Marià Manent*, Barcelona: Proa, 1967.
- M. MANENT, *El Grant vent i les heures: "Versions de l'anglès"*, Barcelona: Laertes, 1983 [segona edició ampliada, 1a ed. 1938].
- J. MARCO i J. PONT, *La nova poesia catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1980.
- J. MARCO i J. PONT, *La nueva poesía catalana. Antología bilingüe*, Esplugues de Llobregat: Plaza i Janés, 1984.
- J. MARCO, *Antologia de la poesia catalana del Segle d'Or*, Barcelona: Salvat, 1970.
- M.M. MARÇAL, *Cartografies del desig. Quinze escriptors i el seu món*, Barcelona: Proa, 1998.
- J. L. MARFANY, *Poesia catalana medieval*, Barcelona: Edicions 62, 1966, col. "Antologia Catalana", núm. 24.
- J. L. MARFANY, *Poesia catalana del segle XV*, Barcelona: Edicions 62, 1967, col. "Antologia Catalana", núm. 32.
- P. MAS I USÓ, *Poesia acadèmica valenciana del barroc*, Kassel: Reichenberger, 1998.
- J. MERLI, *Antologia. Les millors poesies dels poetes pots-maragallians sobre l'Amor*, Barcelona: Obradors Omega, 1924.
- C. MIRALLES i M. CAMPS, *Set poetes neogrecs*, Barcelona: Edicions 62, 1988.
- J. MOLAS, *Poesia catalana romàntica*, Barcelona: Edicions 62, 1965, col. "Antologia Catalana", núm. 7.
- J. MOLAS, *Poesia catalana de la Restauració*, Barcelona: Edicions 62, 1966, col. "Antologia Catalana", núm. 19.
- J. MOLAS, *Poesia neoclàssica i preromàntica*, Barcelona: Edicions 62, 1968, col. "Antologia Catalana", núm. 41.
- J. MOLAS, *Lectures de poesia catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1968 [2001].
- J. MOLAS, *Viatge poètic per Catalunya*, Barcelona: Teide, [1988].
- E. MOLINÉ I BRASÉS, *Les cent millors poesies de la llengua catalana*, Barcelona: A. López, [193-].
- A. MONTERO, *Poetes quebequesos. Antologia de Louise Blouin i Bernard Pozier*, Barcelona: Edicions Proa/Centre Català del PEN Club, 2001.
- B. de NIJS, *Een catalanas bericht*, Lier: Der Bladen voor de Poezie, 1968.
- A. OLLÈ BERTRÁN, [S. D.], *Antologia d'autors catalans*.
- D. OLLER, *Deu poetes d'ara. Antologia*, Barcelona: Edicions 62, 1996.
- J. PALOMERO, *Bengales en la fosca: antologia de la poesia valenciana del segle XX*, Alzira: Bromera, 1997.
- V. PANYELLA, *Contemporànies. Antologia de poetes dels Països Catalans*, Tarragona: Institut Català de la Dona. Universitat Rovira i Virgili. El Médol, 1999.
- J. PETIT i A. COMAS, *Carmina Burana*, Barcelona: Quaderns Crema, 1989.
- A. PLANA, *Antologia de poetes catalans moderns*, Barcelona: Societat Catalana de Edicions, 1914.

- A. PLANELLES i F. VERNET, *Poetria. Antologia de poesia catalana*, Barcelona: Edicions de la Magrana, 1990.
- Z. PLAVSKINA i Vs. BAGNO, *Iz Katalanskoi Poezii: Pervodi S Katalanskogo*, Leningrad: Khudo Jestvennaia Literatura, Leningrods Koe Otdelenie, 1984.
- A. RIBERA I ROVIRA, *Atlàntiques: antologia de poetes portuguesos*, Barcelona: L'Avenç, 1913.
- F. ROS, *Antologia poética de la lengua catalana (puesta en versos castellanos)*, Madrid: Editora Nacional, 1965.
- P. RIBOT, *Llibre de la mort: antologia literària*, Barcelona: Selecta, 1953 [1955].
- M. de RIQUER, J. TEIXIDOR i M. VERGÉS, *Antologia general de la poesia catalana*, Barcelona: *Quaderns Literaris*, 1936, any 3, n. 100.
- X. RODRÍGUEZ BAIXERAS i A. SUSANNA, *Sis poetes gallecs*, Columna: Barcelona, 1990.
- E. RODRÍGUEZ BERNABEU, *Migjorn: poesia jove de les comarques del Sud del País Valencià*, Alicante: Publicaciones de la Caja de Ahorro Provincial, 1977.
- J. ROMEU, *Llibre del mar: el tema mariner en la literatura catalana*, Barcelona: Selecta, 1953.
- J. ROMEU, *Llibre de la muntanya*, Barcelona: Selecta, 1959.
- J. M. SALA-VALLDAURA, *Antologia de la poesia eròtica catalana del segle XX*, Barcelona: Proa, 1977.
- O. SALTOR, *Antologia dels Jocs Florals. Síntesi històrica*, Barcelona: Selecta, 1954.
- F. SALVÀ, *El curs de l'any: recull de poemes*, Barcelona: Salvatella, 1981.
- D. SAM ABRAMS, *Poesia anglesa i nord-americana contemporània: antologia*, Barcelona: Edicions 62, 1994.
- D. SAM ABRAMS, *Tenebra blanca. Antologia del poema en prosa en la literatura catalana contemporània*, Barcelona: Proa, 2001.
- M. SANCHÍS GUARNER, *Els poetes romàntics de Mallorca: recull antològic*, Palma: Moll, 1950a.
- J. SANCHÍS GUARNER, *Els poetes insulars de la postguerra*, Palma: Moll, 1950b.
- R. SAN VICENTE, *Poesia russa contemporània*, Barcelona: Edicions 62, 1991.
- A. SCHNEEBERGER, *Anthologie des poètes catalans contemporains depuis 1854. Choix de poèmes traduits, précédés de notices bio et bibliographiques et d'un essai sur la littérature catalane depuis les origines*, Paris: J. Povolozky et Cie Éditeurs, 192-.
- E. SEGUÉS, [J. MOLAS], *Antologia de la Poesia Patriòtica Catalana*, París: Edicions Catalanes de París, 1976, 2 vols.
- L. SOLANES, *Poetes suecs del segle XX*, Barcelona: Columna, 1995.
- G. SOLER, *Antologia de poetes balears*, Palma: Ajuntament, 1985-1986.
- G. SOLER, *Antologia de poetes balears. II. De la postguerra als nostres dies*, Palma: Ajuntament, 1986-1987.
- R. TASIS, *Antologia de la poesia catalana. De Ramon Llull a Jacint Verdaguer. Segles XIII a XIX*, Barcelona: Biblioteca Selecta, 1949.
- T. TEBÉ, *Antologia de la literatura catalana*, Aedos: Barcelona, 1976, 6 vols.

- J. TRIADÚ, *Antologia de la poesia catalana. 1900-1950*, Barcelona: Editorial Selecta, 1951.
- J. TRIADÚ i J. GILI, *Anthology of Catalan Lyric Poetry*, Oxford: Dolphin Books, 1953.
- J. TRIADÚ, *Nova antologia de la poesia catalana. 1900-1964*, Barcelona: Selecta, 1965.
- E. VALERI, *Les Quatre Estacions*, Barcelona: La Magrana, 1986.
- E. VALERI, *Les Festes de tot l'any*, Barcelona: La Magrana, 1987.
- E. VALERI, *Les Flors*, Barcelona: La Magrana, 1988 [1996].
- X. VALL I SOLAZ, *Sóller en el paisatge poètic mallorquí: de Pons i Gallarza a Rosselló-Pòrcel*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat Palma/ Universitat de les Illes Balears. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, 2001.
- P. VERDAGUER, *Poesia rossellonesa del segle XX*, Barcelona: Edicions 62, 1976.
- A. VERJAT, *Poesia francesa. Antologia del segle XIII al XIX*, Barcelona: Edicions 62, 1985.
- A. VERJAT, *Poesia francesa contemporània: antologia*, Barcelona: Eds. 62, 1987.
- E. J. VERGER, *Antologia dels poetes valencians. Del segle XIV al XVIII*, València: Diputació Provincial de València. Institut Alfons el Magnànim, 1983.
- E. J. VERGER, *Antologia dels poetes valencians. El segle XIX*, València: Diputació Provincial de València. Institut Alfons el Magnànim, 1984.
- E. J. VERGER, *Antologia dels poetes valencians. El segle XX: primera part*, València: Diputació Provincial de València. Institut Alfons el Magnànim, 1988.
- F. P. VERRIÉ *et alii*, *Versions de poesia catalana*, Barcelona: [s. n.], 1962.
- E. VIDAL i M. DESCLOT, *Poesia russa: antologia*, Barcelona: Edicions 62, 1983.
- M. VILLANGÓMEZ LLOBET, *Alguns poemes francesos*, Eivissa: Imp. Diario de Ibiza, 1960a.
- J. VILLARONGA, *Sol de sal. La nueva poesía catalana. Antología*, Barcelona, 2001. DVD.
- L. B. WILCOCK i J. RODOLFO WILCOCK, *Poeti catalani*, Milán: Bompiani, 1962.
- M. VILLANGÓMEZ LLOBET, *Deu versions del francès*, Eivissa: Imp. Diario de Ibiza, 1960.
- M. VILLANGÓMEZ LLOBET, *Vint-i-sis poemes anglesos*, Eivissa: Imp. Diario de Ibiza, 1961.
- M. VILLANGÓMEZ LLOBET, *Noves versions de poesia anglesa i francesa*, Mallorca: Moll, 1977.